

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Novice izhajajo v Ljubljani
vsak teden dvakrat, namreč
v sredo in saboto.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiweis.**

Veljajo za celo leto po pošti
4 fl., seer 3 fl., za pol leta
2 fl. po pošti, seer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XI.

V sredo 12. januarja 1853.

List 4.

Kaj maram!

Iz pesmi »Slovenska nevesta«.

Kaj maram da nimam
Srebra in zlata;
Ljubezen u sereu
Tud nekaj veljá!

Kaj maram da nimam
Prekrasnih oblek:
Zvestoba u persih
Me kinča na vek!

Kaj maram da nimam
Visoc'ga gradu:
V hišici niski
Se veó je mirú!

Kaj maram da nimam
Obilno blaga:
Moj dragi me vendar
Od deleč pozná!

Kaj maram da nimam
Krasote svetá:
Mi vendar nedolžnost
Na lieu igra.

Kaj maram da nimam
Ne gor, ne planin:
Dovolj da moj dragi
Slovenke je sin!

Miroslav.

Znamnja dobriga in slabiga gradiva.

Po lanskim »Novicah« smo bili nekoliko so-stavkov obznanili, u kterih smo si prizadevali gospodarjem, ki čejo novo pohištvo si postaviti, na kratko in po domače razložiti, kako tega dela pravilno se poprijeti. Govorili smo iz perviga o lastnostih, ki jih mora hiša imeti, da je ljudem zdravo in prijetno stanišče; povedali smo, kje naj se hiša zida, in kteri kraj je za njeno pod-lago nar bolj pripraven; omenili smo, kako poprej obris poslopja napraviti; dodali smo zadnjič prevdare stroškov za stavitev noviga doma.

Govoriti hočemo letos o predmetu, ki za stavitev nove hiše največje je važnosti; menimo gradivo ali stavivo (Baumaterial).

Znano je sploh, da za stavitev hiše se upotrebujejo les, kamnje, pesek, apno, opeka in razne kovine. Ker je dobro sozidano prebivališče ena naj potrebnih reči — pod milim nebom ljudje ne morejo bivati — in ker hiša dobro sozidati in napraviti se ne da brez dobriga gradiva, hočemo o lastnostih tega nekaj obširniši govoriti.

Nar navadniši in nar potrebniji gradivo je

I. Les.

Lesene hiše so gorkeje in bolj suhe, kakor kamnitne, vpotrebujejo malo prostora, pa so ognja

nevarne, gujilobi podveržene, in — drage. Še bolj drage bodo prihodnjič, ker cena lesa vedno kviško gre.

Prevdariti se mora o lesovini sledeče:

1. Lastnosti lesa za stavitev;
2. Posekanje in hranitev prikladnih debelj;
3. Znamnja zdraviga in bolniga lesa;
4. Razpokanje, skrivitev in vsahnitev lesa;
5. Pomogleji, les gujilobe in strohnjenja obvarovati, in njega terpežnost pospešiti;
6. Shranitev lesa;
7. Lastnosti iglatiga, in
8. Lastnosti listnatiga drevja. —

1. Kar les za stavitev sploh vtiče, mora gospodar gledati, da les ni premlad, ampak dorasen; da debla so zdrave in ravne. Tudi kje drevó raste, je važno. Hrast, na priliko, ki na mastni zemlji raste, ne da tako terdniga lesa, kakor če na suhim peskovitim svetu stoji, ako-ravno njegova zunanja podoba je lepa. — Drevje, ki na polnočni strani gore raste, je ravnejši in bolj-šiga lesa, kakor drevje južnih strani. — Drevesa, ki gosto vkup stojé, boljši les dajo, kot po samim stoječe itd.

Ozir imeti se mora

2. na čas sekanja drevés. Pravi čas sekanja (Fällungszeit) je silne važnosti, pa je tudi mnogo misel v tem. Po nekterih deželah, kakor na Saksonskim, je po zakonu zapovedano, stavbini les pozimi sekati, tudi na Prusovskim je razločno zaukazano, da le ob najsilniši potrebi se sme poleti les za stavitev poderati; in ta zapoved se opravičuje s tem, da les, posekan spomladi ali poleti, kader je ravno čas njegove sočnosti, prelahko gnije, ali saj znotrej strohni.

Skušeni tesarski mojster g. Pajk pa je v Novicah leta 1846 določno dokazal, da mizarski in tesarski les je nar bolj »zgodaj spomladi sekati, takrat kadar gorko prihaja; preobilna mokrota zgine iz lesa, sok jame močno gibati se, lesne letine zilice in kitice se raztegnejo in se odprejo, iz njih kmalo zgine zimska mokrota, zgošeni sok se v tem času nar božeje in nar hitreje posuši; res je — pravi — da zimski čas sekani les je terji od spomladanskiga, pa je tudi bolj kerhek ali pust za vdolovanje, kakor spomladanski«.

Ko je drevó, za stavitev namenjeno, posekano bilo, se mu mora koj skorja oljupiti, da červički ali mercesi, ki pod njo bi gnjezditi utegnili, se ložej odpravijo; izjemši hrovje, katero se odskorjati ne sme; drugači bi mu po oljupljeni skorji smola odtekla, ktera za ohranitev znotranje njegove terpežnosti je jako potrebna.

Posebno se mora gledati na zdravje lesa. Torej je paziti

3. na znamenja zdraviga in bolniga lesa. Zdrav je les, če drevó poleti čvrstiga in lepo zeleniga listja ali šilovja je polno; če po deblu ni ne lukinj, ne poklinj; če skorja je gladka in brez črvojedine; če deblo je naravne zeleno-sivkljate barve, in ne postaja rudečkasto. Poslednja prikazen je znamenje znotranje gnjilobe (Kernfäule), ktera se tudi po plesnitvi korenin naznani.

Nadalje se zdravje lesa spozna, če je steblo ravno izrašeno, ter se ne krivi. Krivo ali vegasto drevó je samo po sebi sumljivo, ker njegovles prelakho se zverže.

Ako je pa veršič vsahnjen, listje obledno, skorja gerbava, razpokla ali z maham silno obrašena, in če hovje smolnate gumbje na glavnim deblu ali med vejami imá, zamoremo na bolezin lesa soditi, in tako deblo za stavitev nikakor ni rabiti.

Včasih se zapazijo pogreški še le na otesanim lesu, katerih poprej na stoječim deblu ni bilo viditi. Tedaj je treba deblo pred na korenini, pa potlej ko je posekano, natanjko pregledati. Taki pogreški so: Poke in turi na deblu ali vejovju, rak, gnjiloba u sredi debela itd. Tak les ni za stavitev, za mizarske dela se pa porabiti dá.

(Dalje sledi.)

Gospodarske skušnje.

(*Lan v vodi goditi*) je veliko bolji, kakor po navadni šegi ga pokladati po zemlji, da se pod milim nebom godi. Na svét gosp. Reuterja je neki kmet na Marskem polovico svojega pridelka v vodi, polovico pa na zraku godil — in lejte velik razloček! Uni je bil tako lep, da ga je po 28 fl. prodal, tega pa le po 16 fl.

(*Pšenica ne postane snetjara*), ako se rež vmes seje. Tako pričajo skušnje na Hesenskem, po katerih se je tudi zvedilo, da je dobro rež med pšenico na taci njivah sejati, na katerih se pšenica sama slabo obnaša. Tudi grah v taki zemlji, ki scer ni za grah posebno dobra, dobro rodi, ako se jara rež vmes seje.

(*Kaj je bolji, žito na mero ali na vago prodajati?*) Na Nemškem v več krajih prodajajo žito na vago, ne na mero, in prodajavci in kupci so zadovoljni s tem. Vsak kmetovavec vé, da nektero leto je žito veliko boljšega, težjega zerna kakor druge leta, kakor tudi da v nekterih krajih se prideluje veliko boljši pšenica, rež, ječmen itd. Če se vse žito le po meri prodaja, je kmet z boljším žitom na zgubi memo unega, kterega žito je slabji in ložji. Mlinarju se da v mlin dobro in slabo žito, in terja se od njega, da bi vse žaklje z moko enakomerno napolnil, čeravno slabo žito veliko več otrobov in manj moke da. Konju se da na teden pol vagana ovsá; če je pa ovés slab in lohák, dóbi včasih za tretji del manj živeža, in vendar mora ravno tako delati kakor drugikrat. Iz vsega se vidi, da bi bilo veliko bolj pravično, ako bi se žito vagalo, in ne merilo. Res je scer, da z manj suhim žitom bi se kupec lahko ogoljufal, — al kdor hoče goljufati, goljufa tudi na deset viž pri meri.

(*S soljó sadnemu drevju gnojiti*) se dobro splača. Sol se poverh zemlje okoli drevesa potrosi.

(*Po redu živini pičo pokladati.*) Kakor človek se tudi živina navadi ob svojem času piče dobivati, in ko ti čas pride, nepokojna postane. Nar bolje ji piča zaleže, ako se ji po trikrat

na dan poklada, ker po tem redu povžito pičo želodec lahko in dobro prekuhati zamore. Če se živini le enkrat ali dvakrat poklada, se ji na enkrat preveč želodec nabaše, — če se ji pa brez reda večkrat na dan poklada, se preveč moti, in čeravno zavoljo tega ne zbolí, se vendar tako ne redí, kakor tikrat, ko svojo pičo po redu 3krat na dan dóbí.

Izstava mnogoverstnega blaga v Novem Jorku v Ameriki.

Kakor predlanskem v Londonu na Angleškem bo letos enaka izstava mnogoverstnega blaga v Novem Jorku v Ameriki, h kateri so povabljeni fabrikanti, obertniki in rokodelci iz vsih krajev sveta poslati svoje blago, ako mislijo, da je vredno ali zavolj dobre robe ali zavolj niske cene ali scer zastran kakošne druge posebnosti na ogled postavljeno biti in potem v versto kupčijskega blaga stopiti tudi za daljne ptuje kraje.

Se vé, da je teško med tolikšnimi izdelki, ki se bojo iz vsih krajev sveta nabrali, tako blago izstaviti, da ga bojo Amerikanci porajtali, vendar je včasih tudi kakošno borno (ordinar) blago v kupčijstvu veliko veljavno, če je posebno dobrega jedra in niske cene.

2. maja letošnjega leta se bo začela omenjena razstava v tistem delu sveta, iz kterega nam je naš visokočastiti rojak in misionar gosp. Pirc marsiktero pismice o kmetijstvu in obertnijstvu pisal, ki smo ga v Novicah natisnili.

Te dni je „Novicam“ pisal g. Čuder, nekdanj štacunarski pomočnik v Ljubljani, sedaj že nekaj let v Ameriki, da naj priporočé Amerikansko razstavo tudi fabrikantom, obertnikom in rokodelcom naših krajev, in je nasvetoval nekatere reči, ktere bi utegnile vredne biti, da bi se v izstavo v Novi Jork poslale, ker bi se potem morebiti v Ameriko prodajati zamogle. Imenoval je tele: žimnate sita, slamnike bele in černe od nar borniših do nar lepših, od nar manjših do nar večih, — čoke ali kóce, plahte (Emballage), Teržiške volnate bele in višnjeve nogovice (Strümpfe und Fusssocken) od nar borniših do nar lepših, — volnate štrikane jope za ženske in moške, kakor jih na Gorenškem delajo, — Teržiško tanjko usnje vsih sort in barv, — Teržiške čevlje, lepo narejene, pa ne take ošpicene kakor mu jih je neki kupec enkrat že tje poslal, — kerznarsko robo, kakor kape iz polhovih koz, — stekleno blago iz Štajarskega, Štajarsko vino itd.

Če hoče kdo kaj v omenjeno izstavo poslati, naj se oberne do gosp. Karlna Bušek-a opravitelja za austrijsko blago v London, in mu naznani natanjko vse (s ceno vred), kar v razstavo poslati želí; blago pa se mora zadnji čas do 15. februara v Terst na gosp. špediterja Janeza Bušek-a poslati. Do Tersta plača vsakdo sam vožnino; vožnino po morju tje in nazaj, kakor tudi asekuracijo zoper škodo ognja ali vode pa plača Amerikanska družba, ki je izstavo napravila.

Sedanji stan slovinskega obreda v Teržaški škofiji.

(Kolikor je pisatelju znano. *)

Na juterni strani Učke v Kastavskem dekanatu (tehanti), kateri obseže sledeče župe (fare): Kastav s podružnicama, sv. Matia in Rukavac, Volosko, Veprinac, Lovran, Mošćenice in Ber-

*) Komur je to boljše znano, se prosi, naj naznani. Pis.

tudi ne v njem spati, in po vsakim opravku, ki so ga pri sumnim konju imeli, se morajo skerbno osnažiti, posebno roke si z lugom ali z osoljeno vodo ali z jesihom umiti.

11. Posebno se mora skrbeti, da je v hlevu po mogočnosti čist zrak ali luft; hlevi se tadaj ne smejo predstavljati, večkrat in dobro se morajo prezračiti ali preluftati, gnoj se mora berž ko berž izkldati in nova stelja nastlati.

12. Hlapcom se je varovati, da sapo, katero smerkovi konji sopejo, v-se ne dihaljo.

13. Sicer naj taki hlapci tako živé, kakor njihnemu zdravju tekne; za snažnost svoje kože naj skerbé, večkrat naj se kopljejo, dosti po čistim zraku sprehajajo in dobro hrano naj imajo.

14. Po končani strežbi je obleko in posteljno opravo hlapcov po predpisu očistiti.

15. Hleve, posodo za napajanje, ujjze, pripravo za snaženje itd. po smerkovih konjih je po obstoječih postavah čistiti.

16. Da se vse tako zgodi, mora zanesljiv človek skrbeti, nad katerem zdravnik čuje.

17. Če se kateremu taci hlapcov, naj bo tudi le na majhnem mestu, koža, zlasti na rokah ali na obrazu vname in gnojiti začne, ali če se sploh slabo počutiti začne, ga je brez odloga po zdravniku pregledati in kar se pri pregledu najde in zvé, se da naravnost ali pa po županu predstavljeni politični oblastni na znanje.

Znamnja dobriga in slabiga gradiva.

(Dalje.)

Ne manjši pazljivosti zasluži:

4. Razpokanje, skrivitev in vsahnitev lesa. Ako se les prenašlo posuši, ko je prej veliko zračne mokrine bil pošerkal, razpokne in se zverže, ter za stavitev neha prikladen biti.

Skrivitev lesa (das Werfen des Bauholzes) se pokaže večidel takrat, kader nepopolnoma suho deblo razkoljemo. Naj se tedaj debela žagajo, ko so popolnoma suhe; da pa ne razpoknejo, hasni na obeh koncih s katranam jih namazati. Skrivitve se pa obvarujejo debela, če se počasi na zraku sušijo.

Gospodar, ki hoče hišo si postaviti, naj tedaj kolikor mogoče skerbí, da pripravljena lesovina se prav in počasi pred posuši, preden se rabi.

5. Pomogleji, stavbini les gñjilobe in stuhnjenja obvarovati, in njega terpežnost pospešiti, so:

Terpežnost lesa ne škodje ravno voda, ampak narveč spremen mokrote in suhote: kajti je znano, da clo koli iz mehkega lesa, kateri vedno pod vodo stojé, veliko let terpijo; če so pa zdaj mokri, zdaj suhi, ob kratkim sogñujejo.

Bahlja zemlja, ki mokrino k sebi pripuša, vertna perst, ralno polje so lesu zlo škodljive; bolj dolgo terpijo lesovi u terdim svetu, pa nar bolj u ilovini. Ako je treba, kole u dno zabiti, je gledati, da niso razpokli: vlaga se namreč u pokline vleče, in naredí, da les hitro gñije.

Hovje, posebno če smole obiluje, zoperstaja gñjilobi krepkeji, kot listnati les. Tako so na Prusovskim skušnje učile, da u tla zagojzdano kolje od gabra, lipe, breze, javorja, osike je bilo po treh letih, kolje pa od izhodniga javorja ali platana, in divjiga kostanja po štirih letih odgnjilo.

Nadalje so se prepričali, da koli, ki so bili skorje vred u zemljo zabiti, so gñjilobi bolj zo-

perstali, kot olupljeni; da vsi drugi načini les obvarovati, na priliko, namazitev z oljnato barvo, z lanénim oljem, z lesno kislino itd. ne pomagajo nič. Samo ena naprava je bila koristna, namreč kole enmalo ožgati (za 2 linii globoko), potem pa jih večkrat z gorkim, iz hovja ali premoga pridobljenim katranam prav dobro nasiti.

To nam da priloznost

6. o shranitvi lesa govoriti.

U ta namen se morajo dile in podnice na suhim kraju tako skladati, da vsaka posebna dila, kar koli je moč, je od mnogo strani zračnimu prepihu izpostavljena. Uversti se tedaj celim skladu nekoliko poprečnih polén, in sklad se od časa do časa preloži, da to, kar je popred zakrito ležalo, tudi na zrak pride. Zaveten pokrov čez posamezne sklade lesa, ki jih dežja obvarje, je ravno tako potreben, kakor dobra podlaga, ki les zemeljske mokrine ohrani: kajti vsaktera premočitev zmanjša terpežnost žaganiga lesa.

Vprašati bi utegnil kdo:

Do ktere stopinje se mora les za stavitev posušiti, in z oziram na porabo, se zamore brez škode posušiti? Odgovor je:

Vse terdne trupla zgubijo, kakor se vé, nekaj svoje terpežnosti, ako nimajo u sebi nekoliko potrebne vlažnosti. Kako dalječ se tedaj les za stavitev posušiti smé, brez da bi se njegova porabljuvost ne zmanjšala, ni ravno lahko za gotovo določiti, ker razne podnebja po raznih pokrajinah, starost lesa in druge okoljine u tej zadevi mnogo preminjajo. Nar boljše merilo tudi za to opravilo je lastna skušnja. Ob drugi strani je pa gotova, da nekotika izsušitev lesa je neobhodno potrebna, če gospodar noče doživeti, da komej postavljena hiša bi o kratkim že hiralala, in vedniga popravljanja potrebovala.

Poslednjič je še treba, dvojniga plemena lesa omeniti.

Hostno drevje je ali iglato ali listnato. O zadevi zidarskiga gospodarja bo tedaj koristno

7. o lastnostih iglatiga drevja sledeče naznaniti:

Tamnozeleni, kot igla zaojstreni list, po katerim je iglato drevje ali hovje imé dobilo, dá tudi znamko za razločitev hovja od listnatiga drevja. Drug žnamek pa, ki le mecesnu manjka, je celo leto obstoječi terpež silovja. Debela so visoke, tanjke, in naravno kviško rastejo.

Izmed raznih plemén hovja, ki na Slovenskim rasejo, so sledeče ugodne za stavitev:

a) Hovja ali hovjka. Nje les je lep, žilovit, rumenklat, in ima le malo smole u sebi. Žagati se dajo iz njega lepe bele dile, ki posebno za tla u izbah so prikladne. — Jela, pri nas velika in čvrsta, je za postrehje (rust) nar bolj porabljava.

b) Bor, po severnih krajih domá, ima več smole, kot hovjka, zatorej ne da tako belih dil, pa so vender dobre, če se prevelike poletne vročine obvarujejo. Borovina je precej terda, pa vender pružljiva, ter se dá za poverhnino (Oberbau) porabiti.

c) Smreka. Nje les mora u pohlstvu na suhim biti, ker o mokrim vremenu rad gñije. Popolnoma u vodi se pa tudi jako derži, zatorej je smreka za kolje tudi ugodna.

d) Mecešen je na Krajskim, in na Avstrijskim sploh domá, in daje prelep les za stavbe. Mecešnovina ne razpokne in se ne zverže: je

ravno tako na mokrih, kakor po suhih krajih porabljava; voda se je skorej ne prime in je ne zamore pokončati.

(Dalje sledi.)

Visoki namen poljedelstva.

Poslovenil M. Verne *).

Vsiganogodični Stvarnik nebes in zemlje bi nas lahko s čudeži oblačil, bi lahko suknje naše iz zemlje rasti dal, kakor hraste in gobe; bi lahko meso žival tako napravil, da bi ga precej brez kuhe in priprave jesti mogli, kakor jemo sadje drevés, berž ko dozori; bi bil lahko telo naše tako terdno napravil, da bi mu vreme škodovati ne moglo. Al ko bi v naravi vse našli, česar potrebujemo, in že tako, kakor ravno potrebujemo, bi si lahko vsak svoj šotor v gojzdu napravil; pameti, delavnosti, nagiba k tovaršiji bi treba ne bilo; človeški rod bi ne imel nobeniga opravila; kupčije in brodnštva bi ne bilo treba; toliko lepih, koristnih, prijetnih umetnost bi se ne bilo znajdlo.

Taka vesta ni bila modrimu Stvarniku všeč; tako lahko preživiti in ohraniti se, nam ni dodeliti hotel. Reči, ki jih k živežu, k zdravju, k obleki in k radosti svoji neogiblivo potrebujemo, je obilo. Narava živi in dela neprenehoma k blaženosti svojih otrok; ali mnogo reči nam dá le sirovih in neobdelanih. Pri tem ne more družiga namena imeti, kakor da naj reči sami v roke vzamemo, in pridelki, ki nam jih daja, po svojih potrebah in po svojim slaju obdelujemo. Razdelila je svoje blago in svoje bogatije po deželah, ne da bi nekatere obilnosti uživale, druge pomanjkanja terpele. S tem hoče občno pobratenje vseh narodov napraviti, — hoče, da naj svoje blago zamenjujemo, rastljine in živali iz družih delov sveta v svoje podnebje prestavljemo, in, po svojih potrebah spodbadani, vedno k blaženosti, k olepšanju vesoljnosti, k obogatitju posamesnih krajev pripomagujemo. Kako lahko bi bilo Stvarniku storiti, da bi klas namest zernja že kruh rodil, da bi vino z neba deževalo; tode tega ni hotel storiti, — hotel je marveč, da se s poljedelom živimo, da z urenjem svojih moči zlahkno zdravje ohranimo, ki ga lenuh zgubi, da kruh jemo, ki so ga roke naše pridelale. Po vsi pravici pravi slavni Pope: Delo in pomanjkanje zasluži, da se med narveči Stvarnikove dobrote šteje.

Pesniki starodavnega sveta so nam svoje zale sanje od nekakošnega zlatiga véka zapustili, ko se njive niso obdelovale; ljudje so vedno pod drevjem ležali; vse je samo po sebi rastle; narava je bila dobrotljiviši in darovitniši od zdaj; o tistim srečnim času se ni bilo nikomur truditi treba. — Tako po Ovidovo govoré le taki, ki sveta kar nič ne poznajo, ki niso mislili vajeni, ki se jim nič lepo ne zdí, kakor to kar razujzdana sladnost množi in mehkušniga razujzdance v njegovi sladnosti podpira. Kaj taciga zamorejo le taki terditi, kateri nimajo ne nar manjšiga zapopadka od različnih krajev zemlje, od hitriga razširjanja plevéla, od potrebniga pripravljavanja zemlje, od reje rastlin, od zverženja sémena, od požlahtnjenja žita, od slabe letine, od množstva in požrešnosti mercesov itd.?

Malajčani stanujejo v deželi, ki je z vsimi darovi in lepotami narave okinčana; zrak diši prijetno po tisučernih krasnih cvetlicah, da ni izreči; zakladi vsiga stvarjenja so tam zbrani; popotniki vidši deželno stermé, prebivalci so pa vender narnesrečniši; poljedelo je zaničevano, dele

je sramota, dežela ne rodi še toliko žita, da bi seljudje preživiti mogli.

Zemlja se vterdi ali oterpne, ako se ne prekoplje, ne preorje, ne obdela in nje notranji skladi ne spravijo na zrak in njegovo dobrotljivo moč. Nekatere rastljine, ki se jim plevél pravi, jo napolnijo s koreninami, da dež, da snežnica va-njo ne more; da se nobena korenina vriniti, prirasti in poganjati ne more. Od take terde zemlje dež po verhu odteka; namest da bi se redivni deli, ki se v vodi znajdejo, va-njo vrinili, ji odnaša voda še nar drobnejši dele, ki se ji odtergati dajo; tako postane zemlja čedalje bolj pusta.

Vsak vé, da polje toliko več redivnih delov z zraka v-se potegje, kolikor večkrat se prekoplje in preorje. Njegovo poveršje se s tem pomnoži; spodnji sklad zemlje pride pri oranju na mesto zgornjiga in dobí pristojnih delov za nove rastljine, ki tam rasti imajo. Ojstro čertalo in ojstri zobjé brane raztergajo kepe, da notranji deli vterjenih kóp spet na zrak in mok pridejo. Na goli skali ne raste nič, saj po sokih ne, ki bi po korenincah iz skale prišli. Skala je zemlja kakor polje; dež jo moči, kakor naše kuhinske verte; ali okamnena zemlja ničesar ne sprejme; skala se moči zraka ne vdá; dež jo spira, jo splahnuje, porodoviti pa je ne more. In taka suha skala, take nerodovitne divje tla bi bila vsa zemlja, bi bile naše lepe okrajne, ako bi mi roke navskriž deržali in drevó (plug) sožgali. To spričujejo žalostni kraji, polni peska in kamnja, kjer so vojska, kuga ali drugi uzroki nekdanje prebivalce pokončali ali pregnali.

Ni mogoče, da bi nas narava v vsakim kraju sveta brez vsiga našiga truda hranila.

(Dalje sledi.)

Življenje slavnih Slovanov.

XIII.

Bernolak.

Anton žlahni Bernolak, izbuditelj slovaškiga slovstva, je bil rojen u Arvajski stolici na spodnjim Ogerskim od plemenitih starišev. Sila mlad je stopil u duhovski stan. Postal je katoljski župnik, nar pred u Čeklešu, potem u Ersek-Ujvaru.

Kar mu je po duhovskih opravilih časa ostajalo, je pridni mož učenstvu, posebno slovanskimu jeziku-slovju posvetil, največ slovaškimu narečju na Ogerskim, ktero mu je materinski jezik bilo.

Ker je vidil, kako veselo česko, poljsko, rusko in jugoslaveusko slovstvo napreduje, je iz celiga serca pomiloval, da ni tudi milo zvezdje slovaškimu narečju bilo zasijalo — narečju, ktero je vendar tako krepko in blagoglasno, in kteriga prednosti so že prej nar učenjsi možje, kakor J. K. Jordan, nadškof Stratimirovič. Kopitar, in oče slovanske učenosti Dobrowsky u Pragu enoglasno bili spoznali.

Namenil se je bil tedaj Bernolak prijatle in domoljube svojiga naroda izbuditi, da bi slovaško narečje (slovenčina, kakor ga Slovaki sami imenujejo) čistili, izobrazovali ter na stopnjo književniga jezika povzdignili. Združili so se rimsko-katoljski župniki Bajza, Fandli in Bernolak. Osnovali so slovstveno društvo, čigar udje so se bili zavezali, vse slovaške bukve kupiti, ktere bodo Bernolak in njegovi prijatli spisali. Podpiral je to imenitno lotitev ondašnji blagoselčni kardinal Rudnay, nadškof ogerski, ki je tudi sam nekoje svojih u slovaškim narečju izustenih govorov natisniti dal.

Bernolak sam je ustanovil nov pravopis, in slov-nico slovaškiga jezika zložil, ktera je u Požunu leta 1790 beli dan zagledala.

Tudi etimologičko knjigo je bil spisal, u kteri uči,

*) Visoko častiti gospod prošt so poslovenili prelepo nemško knjigo Sanderjevo pod nadpisom »dobrota in modrost Božja v naravi«, iz ktere bomo z dovoljenjem slavnega g. pisatelja nekatere sestavke bravcem »Novic« za pokušnjo podali. Vred.

Ko ti huda taša bo napila,
Bodeš vino ti na trato zčila
Al ga zčila boš na skalo sivo,
'Z ktere kuha apnar apno živo;
Ko ti bode kruha ponujala,
Ga šenetu mladimu boš dalala.

Mlada Bréda se zajoka huje,
Materi še tako beseduje:
»Ko mi bote balo nakladali,
Nakladali, v skrinjo jo spravljali.
Starasto mi péco zgor denite,
Jo verh vsiga blaga položite —
Péce bodem naj pred potrebvala,
Z njo si seréne rane zavezavala.

Mlada Bréda dalje govorila:
»Kaj še pravim vam, vi mati mila!
Kadar bojo Turki prijahali
In raz kónja na tla poskakali,
Jih vi gör za mizo posadite,
Jih gostite, dobro napojite,
Ko si bojo jéli napivati,
In po mladi Brédi vpraševati —
Takrat, mati, po me vi pošljite,
Takrat hud'mu Turku me peljite.«

(Dalje sledi.)

Murbino drevje po natičih (mladikah) množiti.

(Nove skušnje H. Köhler-a, vertnarja Ogersko-Altenburške kmetijske šolnice *).

V kmetijskih bukvah se večidel na dolgo in široko razklada, kako naj se murbino sème seje; po mojih mislih se da to ob kratkim dopovedati.

Ker mlada murbica kakor akacia ne sterpi mraza, naj se seje murbino sème še le spomladi takrat, ko se ni več zmerzljine bati; da se grede, kamor je sème vsejano bilo, pokrijejo s slamo ali listjem, je prav, da jim mraz škodoval ne bo. — Kar zemljo vtice, naj se skerbi, da je sred-njo mero vlažna (feucht).

Čeravno je iz sémene murbe si rediti nar bolj naravno, sim vendar še drugo pot skusil, ktero priporočim, naj jo skusijo tudi drugi.

V drevesnih sadiših ali tako imenovanih vertnih šolah je navadno, zarod drevja si po enoletnih mladikah oskerbovati; da se pa to še bolje opravi v dveletnimi, je skušnja že zdavnej poterdila. Tako 10 do 12 pavcov dolgi odrezki mladik, če se postrani (schiefl) v zemljo vtaknejo, naredé korenine in vejice, ki niso nič manj dolge in močne memo tistih, ki so eno leto poprej iz sémene zrasle in prvo spomlad presajene bile.

Čeravno ste nam lansko spomlad zavolj silne suše dve tretjini tako zasajenih mladik vsahnile, so tiste, ki so ostale, se tako dobro vkoreninile, da ne bomo opustili te skušnje dalje gnati.

Še nekaj pa moram opomniti, kar sim v omenjeni poskušnji zvedil. Sploh se bere v vertnarskih bukvah, da za natiče (Stecklinge) so enoletne mladike (Sommertriebe) nar bolj in da se natiči morajo po strani tako v zemljo vtakniti, da le k večimu dva popka (dvé očesi) nad zemljo ostane. Tako se bere večidel v vertnarskih bukvah.

Jez pa sim se pri murbah ravno nasprotniga prepričal. Natiče dveletniga lesa in 12 pavcov dolge sim 6 pavcov globoko popolnoma navpik in ne po strani v zrahljano zemljo vtaknul, in komaj ena tretjina je vsahnila, vse druge sadike so se čversto vkoreninile, tako da so že za rabo za germovje natiče.

Čeravno je dobro znano, da se dajo murbe po

Gibt die böse Schwieger dir zu trinken.
Lasse du den Wein zum Rasen sinken
Oder giess ihn auf den Fels, den grauen,
D'raus lebend'gen Kalk Kalkbrenner brauen;
Winkt sie mit dem Brote dir entgegen,
Sollst du's in des Freiers Hände legen.

Bitterlich Jung' Breda's Zähren rinnen,
Und zur Mutter thät sie so beginnen:
»Wenn ihr rüstet meine Brautaussteuer
Und sie senket in die Truhe theuer,
Legt des Hauptes Schleiertuch ganz oben
Ueber anderes Geräth erhoben.
Denn zuerst muss ich den Schleier finden,
Mit ihm Herzenswunden zu verbinden.«

Weiter ist im Wort sie fortgefahren:
»Liebe Mutter, wollt dies Wort bewahren!
Wenn heran die Türkenreiter drangen,
Von den Pferden auf den Boden sprangen,
Sollt ihr oben an den Tisch sie setzen,
Gut bewirthen, gut mit Wein sie letzen.
Will ein Trinkspruch ihnen dann behagen,
Wollen sie dann um Jung' Breda fragen,
Mütterlein, dann könnt ihr um mich senden,
Könnt dem bösen Türken mich verpfänden.«

grebenicah množiti in da se na to vižo dajo posebno z velikim pridam prazne mesta v murbinah germih zasaditi, se vendar še vse premalo na to vižo ravná. (Konec sledi.)

Znamnja dobriga in slabiga gradiva.

(Dalje.)

8. Lastnosti listnatiga drevja.

Listnato drevje se razloči od hovja ne le po listju, temoč tudi po vejovju. Listje odpade vsako jesen, debela so na verhu si malo podobne, kakor veje, ki kviško molé.

Izmed raznih plemen listnatiga drevja govorimo tu le o naj važniših nekoliko natanjčnisi. Med temi zasluži prvo mesto:

a) Hrast, kralj drevja. Ljudje menijo sploh, da hrastovina je nar bolj les za stavitev, posebno, ker nje terdina, težota in vlečljivost so si u pravi razmeri. Znana je tudi hrastova terpežnost. Tako na priliko, so se u starih cerkvah iz 12. in 13. stoletja najdlje podstrehja in drugi deli iz hrastoviga lesa, ki so še tako terdni in zdravi, da človek misli, da še le nekoliko let stojé.

O novejši dóbi so pa začeli tožiti, da hrastovina, za stavbe porabljena, vender le kmalo konec vzame. Krivda poglavitna tega je, ker dandanašnji tudi nevgodno in slabo hrastovino za stavitve porabijo, ali pa takošno, ktera ob nepravim času je bila sekana.

Silno napredovanje obertnije pospešuje veselje do zidanja; poslopja in fabrike se napravljajo skoraj brez odihljeja; vse potrebuje lesa, in osobito hrastovine; tedaj je lahko razumeti — ker hrastje ne zraste čez noč, kakor gobe — da vse pograbijo, kar še stoji, staro in mlado, čversto in slabo hrastovino; tudi ne gledajo, kje in kdaj jo sekati gré.

Ravno tako se ne prevdari zadosti, da posamne plemena hrastov so sila različne, tedaj za stavitve nektare bolj, nektare manj prikladne.

Da je hrastovina porabljiva, je neobhodno potrebno, da je popolnoma dorašena; nedozorjena ne terpi dolgo, in od nje sostavljeni hišni deli poginejo kmalo. Gledati bi tedaj bilo, da se le dozorjeni hrasti sekajo; mlado hrastičje naj se varje.

*) Poslovenjeno iz »Allg. land- und forstwirth. Zeit.«

Izmed mnogih hrastovih plemen je poletni hrast nar imenitniši. On zraste 100 do 180 čevljev visok, 4 do 6 čevljev debel; raste 200 do 400 let, in zamore starost 1000 let doseči. Deblo ima okroglo, les je težek, terd, čverst, vlečljiv, o mladosti bel, o starosti rujavklat. To velikansko drevó raste po celi Evropi, u pešeni, z bernjo in ilovco zmešani zemlji, raji po ravninah in niskih berdihi, kakor na visokih hribih, kjer se le redko najde. Les poletniga hrasta je za stavitev nar boljji.

Zimski hrast ali dob, 100 do 120 čevljev visok in 3 do 5 čevljev debel, dočaka 400 do 600 let starosti. Njegovo listje je večí kot perviga, pa se pozneji prikaže; les je rujavo-rumenklat, luknast, popokan in ne tako vlečljiv, torej manjši vrednosti, kakor poletniga hrasta.

Je še blizo 40 verst hrastov, katerih les je za stavitev več ali manj porablji; pa tudi kraj, na katerim, in podnebje, pod katerim hrasti rasejo, pripomoreta veliko u tverdino ali krepost lesa. Naj torej gospodár, ki hrastovine potrebuje, posebno po svoji okolici za-njo se ozira, ter naj po djanjskih skušnjah presodi, katero pléme bi bilo za rabo nar bolj prikladno.

b) Bukev. Nje les je čverst, pa červi ga radi glojejo, in vreme spreminljivo mu škodje. U stavitev se malokdaj porabi.

c) Gaber. Les je terd in vlečljiv, torej prav ugoden za izdelovanje nastrojev in mnogo porabljiviga orodja.

d) Jelša, prijateljica bregov, ktera po naših krajih zmirej bolj redka prihaja, za stavitev nima sicer premočniga lesa, se da pa vender na močirnatih krajih porabiti, ker u vodi jako sterpi. Tudi je jelšovina dobra za ogrado gnojnišč, za žlebe itd.

e) Brest, nar bolj sili vremena zoperstane, se ne zverže, je čverst in vlečljiv, in červi se ga ne dotaknejo.

f) Breza raste slabo, se lahko skrivi, je červojedini podveržena, tedaj se u stavitev ne more priporočiti.

g) Les topola in trepetljike je za dile dober.

h) Koristno drevó je akacia, o ktereji so „Novice“ že velikrat govorile. Nje les je dober za stavitev, ker ga vreme ne spridi.

i) Javor daje čverst in terd les, vgoden za mizarske dela.

k) Lipa. Je več plemen. Drevo je slave in mnogotere koristi.

l) Jesen, krepkiga lesa, pa redek in predrag za stavitev.

m) Divji kostanj prelahko stuhni, torej ni za pohištva.

(Dalje sledi.)

Zdravniške reči.

(Pomoč, kadar človeka gnjil zob boli.) Ena nar hujih bolečin je gotovo boleč zob; nasvetovanih pomočkov je na cente, vendar včasih ni pred mirú, dokler se ne izdere zob. Ker pa zob zgubiti, je velika zguba, ktero človek nar huji takrat občuti, kadar se postara, in jedil več prav zvečiti ne more, je prav, da se enmalo pomislimo, preden ga damo izdreti, posebno takrat, kadar je zob le na sredi nagnjit, tako da ne okuži sosednih zob. Mnogi zdravniki hvalijo poslednji čas znajdeno omotico, ki se chloroform imenuje in v apoteki dobi; od tega zdravila, ktero čutnice omoti, se kane nekoliko kapljic na pavolo in ta položi

v votlino zoba. — Po več skušnjah dobro poterjeni pomoček je pa tudi sledeči, ktereja si vsakdo domá in brez vse nevarnosti napraviti zamore: Vzame se v drobno štopo zmlete kuhinske soli toliko, kolikor je na majhno noževo špico gré, ravno toliko zmletega smodnika (strelnega pulvra), en kosček čebulje se z žlično ročico stare, da se sok izžmè, in s tem sokom se sol in smodnik pomoči, da se tako napravi mazilo. S tem mazilom se kosček pavole omoti in potem v votlino zoba položi. Kmaló se začno sline iz ust cediti; zato naj človek za ti čas (1 ali 2 minuti) enmalo glavo nagne z odpertimi ustami. Pomagalo je to večkrat, ko vse drugi pomočki niso pomagali.

So na to vižo bolečine potolažene, naj se iše pomoči pri zdravniku, da izgnjito votlino s svincom zalije (plumbira), da nobena drobtinica jedi ne more ostajati v luknji in tudi pijača in zrak ne more do zobove čutnice. Tako se zamore gnjil zob, če že ni popolnoma škerbina, ohraniti veliko veliko let za rabo in brez bolečin.

Visoki namen poljedelstva.

Poslovenil M. Verne.

(Dalje.)

Vsaka rastljina, tudi pšenica, vinska terta in beluš raste divja v nekterih krajih sveta; če jo pa imeti hočemo, kjer ni domá, si jo moramo izrediti, in zemljo za-njo pripraviti. Ako hočemo kakošnih rastlin tako obilo pridelovati, da so nam občji živež, moramo cele okrajne obdelati in vse overe odpraviti. Narava je tudi večímu delu rastlin tako čudovito rodovitnost dala, da bi jih celó malo zadosti bilo, da bi se čez vso zemljo razširile in vsim drugim prostor vzele. Zatoraj se najdejo gosti in skoraj neprehodljivi gojzdi v vsih deželah, kjer je še premalo naselnikov in obdelovavcev.

Ko bi ne bil nihče začel polja napravljati, močirjev sušiti, kamnja trebiti, sémena sejati, zemljiš graditi, zverin in vse prerastejočiga plevéla zatirovati: al bi ne bila cela zemlja v malo stoletjih, znabiti v polstoletju, zgol tamen gojzd postala? Tudi zverine se tam, kjer v miru mlade ploditi zamorejo, lahko v kratkim strašno namnožé; in gotovo bi bile velike gojzde, ki brez tega deželo vlažno, merzlo in nezdravo delajo, s strahom in z nevarnostmi za vsaciga človeka napolnile. Siamsko kraljestvo je pozemeljski raj; narava mu je celó po verhu zemlje zlata, bakra in čistiga kositarja natrosila; mnogotero nar žlahnejši sadje se povsod ponuja; reka Menam namoči vsako leto en del dežele in ne stori škode, obogati zemljo in namaka setve laškiga pšena (rajža); laško pšeno se seje samo po sebi; narava ponuja tam zastonj narlepši darí — pa kaj pomaga vse to? Ljudjé ne slušajo narave; kralji živé v sladnosti, podložni v lenobi; dežela je kar malo naljudena; osem dni se potova, brez da bi se kakšna koč našla, in cela okrajna je polna risov in slonov, ki vse razdenejo, zato ker se prebivavci še svojih rok ne poslužijo. Ali je bil to Stvarnika namen? Gotovo ne. Brez dvoma je imela vsa zemlja z ljudmi naseljena biti; kako bi pa to mogóce bilo, ako bi mi z rastlinami ravnati ne smeli, kakor se nam ljubi in kakor nam je treba? Tisti del zemlje, kjer je vedno poletje, kjer drevje vedno popje, cvetje in sadje rodi, kjer celó bčela, ki se ji zime bati ni, tako reči, svoje pridnosti pozabi, in medú ne nabira, kjer ji cvetlice nikdar ne manjka — tisti del sveta ni naraven vsem stvarém. Kakor se je perva družina v več vej in odraselkov razdelila, in kakor je novim prebivavcam zemlje zdaj lov večih žival, zdaj ptičji lov, zdaj verto- in poljedelstvo ali živinoreja bolj dopadla: se je vsak od svoje domovine, bodi si proti severju ali proti jugu, čedalje bolj oddaljševal; si nov, še od nikogar posedan kraj poiskal, in tam svoje stanovanje napravil.

Jih je taša v dvoru pričakovala,
Mlado Brédo je ogovarjala:
»Kar po zemlji léze ino gréde,
Od lepôte tvóje pravít véde;
Vonder nísí tak cveteč'ga lica,
Kakor gré od tebe govorica«.
(Konec sledí.)

Harrt die Schwieger schon im Hofraum drinnen,
Zu Jung' Breda thát sie so beginnen:
»Was da steht und geht in Erdenhagen
Weiss von deiner Schönheit was zu sagen;
Blüht doch nicht so hold von Angesichte,
Wie von dir erzählen die Berichte«.
(Schluss folgt.)

Gospodarske reči.

(*Lahka in gotova pomoč zoper trút telečnika*).
Kadar krava verže, se večkrat primeri, da telečnik ali maternica vùn pade, kar Slovenci trút imenujemo (Gebärmuttervorfall). Vkljub vsiga umivanja z mlačno vodo in družih pomočkov je dostikrat sila težavno, telečnik nazaj spraviti, če oteče po kerwinim navalu in se vname; — če smo ga tudi nazaj spravili, pade rad vnovič vùn. Mnoge skušnje pa so poterdile tale pomoček: Od predpadeniga telečnika se narpoprej čisto loči iztreba (Nachgeburt), če se že ni sama ločila; potem se očisti v mlačni vodi, in za tem se položi v škař z mlačno vodo, v kateri se je bilo pol libre ($\frac{1}{2}$ funta) drobno zmletiga siroviga galuna (rohen Alaun) stopilo; v ti galunovi vodi se koplje telečnik, kateri se s svojimi gobami vred po ti kopvi že večidel v četerť ure in še poprej tako skerči, da skor sam smukne noter, in tudi več vùn ne pade; o dveh dneh je krava večidel popolnoma zdrava. — Na to vižo ozdravljane krave so se kmalo spet vbrejile in so srečno storile.

Naj bi se ta pomoček povsod poskusil namest vsih družih, ki toliko ne pomagajo, kakor galunova voda!

(*Če je skorja na sadnim drevju tako zlo poskodovana*), da žuga drevo pod zlo iti, svetje „Moskvaški vertnarski časnik“, naj se namaže s salam (prešičjo mastjo); s salam namazanemu drevesu zraste spet kmalo nova skorja.

Murbino drevje po natičih (mladikah) množiti.

(Nove skušnje H. Köhler-a, vertnarja Ögersko-Altenburške kmetijske učilnice.

(Konec.)

Poskusil sim — pravi g. Köhler dalje — tudi murbine veje s perjem obrašene saditi, na prav preprosto vižo takole:

Poleti sim po 4 do 5 pavcov dolge veje na njih začetku odrezal in v merzle gnojne grede (Mistbeete) vtaknul. Nar bolji čas zato je kmalo po sv. Petru in Paulu (konec junia ali v začetku julia); perje se pusti natičem, in le konec vejice, če je pre slab, premehak, se enmalo okrajša. Tako pripravljeni natiči se vtaknejo 1 pavec globoko in navpik v gnojne grede, ki so v sencí in ki so poverh za pol pavca z drobnim vodnim peskam posute; večkrat se morajo te grede z vodo škropiti, da natiči dobijo potrebne vlažnosti.

Al bi se dalo na to vižo tudi sadno drevje množiti, morajo prihodnje skušnje dokazati. Naj bi pridni sadjorejci začeli to reč skerbno poskuševati in naznanovati, kar jih bojo skušnje učile.

Zdaj pa še nekaj.

Češplje, slive in višnje se dajo lahko in gotovo po koreninnih razcepah (Wurzelsücke) izrediti ali množiti. To množenje zasluži, da se ga sadjorejci toliko bolj poprimajo, ker iz sémena nam to drevje zlo nerado izrase in ker ravno te sadúnosnice zaslužio, da si jih obilniši zasadimo.

Dela se pa to takole:

Za dober perst debele korenine se razcepijo v 3 do 4 pavce dolge kose, in po strani vtaknejo na senčnate grede v rahlo zemljo poversti tako, da je zgornja odreza (obere Schnittfläche) še za pol pavca z zemljo pokrita. Gredam se mora pridno prilivati, in da so vedno srednjo mero vlažne, naj se pokrijejo z maham ali slamo, ki jih varje, da se prehitro ne osuše.

Deblica, ki si jih na to vižo izredimo, se cepijo, kakor drugi cepljenci, — pa tudi brez cepljenja žlahno sadje rodijo, če izvirajo iz tacih plemen, ki žlahnost ohranijo v koreninah (wurzelecht).

Znamnja dobriga in slabiga gradiva.

(Dalje.)

II. Kamnje.

Izmed kamnja so za stavitev naj važniši sledeče plemena:

1. Jederčnik ali granit je najterdniši kamen, za močno in temeljno zidovje posebno prikladen. Obdelovati se pa teško dá.

2. Odlomljeno ali neotesano kamnje (Bruchsteine). Če je blizo zadobiti, torej prevoznina ne draga, je dober kup stavivo. Z njim se da močno in terpežno zidovje napraviti. Posebno je vgodno za podlago in kleti.

Stene iz taciga kamnja so pa navadno merzle, ker gorkoto hitro skozi pusté; tudi so radé mokre, ker mokrine spod zraka pijo. Torej se ravno odlomljeno kamnje ne smé koj porabiti, ampak naj leži eno zimo vetriju izpostavljeno.

Skrile ali tako imenovani štirivoglati kamni se pa rabijo deloma za redne zidove, deloma če so predolgasti, u zavezo hišnih voglov, za stebre in obrobe. Tudi so prikladni za razne oboke, posebno pri mostovih, kjer imajo mnogoterniga stresa preterpeti.

3. Apnjenik, posebno če je jederčast, ne razpade tako lahko, pije malo vode, torej je prav dober za stavbe pri vodah. Najterdniši apnjenik je rudečkasto-rumene barve; za njim pride svinkljati ali sivi.

4. Peskovnjak ali pešen kamen. Če je jederčast, je dober za vsako rabo pri zidanju. Ker se da lahko obdelovati, je za verije in ograde prikladen. Pešeniga kamna je mnogo verst. Rudeči kremenitni peskovnjak se u skrile obdeluje, pa pod milim nebam ne terpi dolgo, ker mokrino pije. — Illovnat peskovnjak zoperstane krepko ognju, naredi pa mokro zidovje, ker tudi veliko mokrine na se vleče. — Apnóviti peskovnjak ne razpade tako lahko, ter se zmirej bolj osuši in otverdi. Torej ga zidarji visoko čislajo; samo vročine ognja ne more prenesti, tedaj se ne smé za ognjiša, peči, ognjopaži itd. vzeti.

Sploh se mora pešeno kamnje nekoliko časa ležati pustiti, preden se vzida, da se skusi po mrazu in vročini. Tudi je treba za take kraje zidovja, ki posebne terdnosti potrebujejo, naj terdniši peskovnjake izbrati, in jih, kolikor gré, ob-

zorno (horizontal) položiti, kakor peskovnjak navadno tudi v zemlji leži.

5. Glinasta pléna (Thonschiefer) je nar slabiši gradivo, ker lahko razpade, tudi od velike teže se razdrobí. Sinja pléna je pa dobra za pokrivanje. (Dalje sledi.)

Visoki namen poljedelstva.

(Dalje.)

Kdor je o prvem času iz svoje domovine šel, da bi se vselil v kakošnim posebnim kraju zemlje, ki se je, kakor se po pravici verjeti smé, pri vednim vmikovanju morja o ravno tistim času, ko so se ljudje in živali množili, tudi na vsih straneh množila, širila in sušila, — kdor si je na vedno večji zemlji, kjerkoli si bodi, lastno prebivališče sozidati in vse svoje potrebe okrog sebe imeti hotel: je brez dvoma njih snovo, sémena, od katerih so njegovi starši in dedje živež dobivali, korenine, sadje, drevje, živali, orodje, znajdbe in šege svoje domovine seboj vzel, in po novi do takrat še neobdelani okrajni zemlji razširil.

Kmaló so zapazili, da vreme ni povsod enakovgodno, ne enako stanovitno. Kmaló so prišli v take kraje, kjer rastljiné le enkrat v letu cvetó, kjer mnoge zelišča vsako leto umerjejo, kjer mnoge komaj nekoliko let preživé. Kmaló so vidili velik razloček med poletjem in zimo; pomanjkanje pozimi je ljudi sililo, si zaklade nabirati; pazili so na mesce, o katerih narava svoje doneske sama ponuja; ptiči, skrički, bčele so jim zglede bile, in učili so se od njih, pametni, hranilni, previdni biti; prizadevali so si tedaj, take poljske pridelke, ki se v majhnim prostoru, brez veličiga truda, več let bolj dobro in stanovitno ohraniti dajo ko drugi, jako množiti. Ko je breber pred njih očmi hišico umetno napravljaj; ko so merčesi svoje tkanje pred-nje vésili, ko so školjke z razpetimi jadrí pred njimi plavale; ko so bčele in mravlinci poleg njih v občnosti živeli, in se samoblastno vladali — bi bil mar človek sam večno dremati mogel? Brodníštvo, kupčija, umetnost, obdelovanje, pridobivanje izvira iz človeške narave.

Ravno tako je bila obleka človeku potrebna. Človek potrebuje tudi v nartoplejših krajih odeje saj ponoči. V taci krajih so noči toliko merzlejši, kolikor so dnevi toplejši. Človeške detica se ne rodé z obleko kakor kozé in zajci. Modrost in dobrota Stvarnika, ki je človeka namenila, da naj v društvu živi, je hotla po revnih, pomoči potrebnih okoljínah, v katerih vsak otrok na svet pride, zveze društvá, ljubezni, vzajemne pripomoči napraviti, in mladim človeku v društvu z njegovimi starši dati izobraženost in omiko — narveči dedšino, ki jo človek zadobiti more. Veči del mladih žival in ptičev v gojzdu zbeží kmalo svojim staršem. Kakor hitro se sami rediti zamorejo, jim postrežbe in pitanje več treba ni. Umetnosti, urnosti in pripravnosti so jim prirojene kakor starim. Poduka jim ni treba, starši ga ne morejo dati, in mlajši ne prejeti. Le slab človek potrebuje kakor slak in beršlen, krepke palice, da se ž njó povzdigne in na-njo opira. (Konecsledi.)

Slovanski popotnik.

* V Zagrebu je dr. Ludevík Gaj osnoval novo bukvarnico pod naslovom „narodna knjigarnica“. Čeravno se bojo o ti knjigarnici dobivale knjige in vsi v knjigoteržtvo spadajoči predmeti vsih jezikov in po stalni ceni, kakor se dobivajo na mestu svojega izvira, bo po oglasu gosp. lastnika vendar imela narodna jugoslovanska književnost prvo in osobito mesto. Tudi obljubi gosp. lastnik „ako dobrotnost občinstva i pri-

jaznost okolnosti narodni knjigarnici pomočno desnico podá“, podpirati pisatelje znanstvenih in ljudskih knjig zastran prejemanja, tiskanja in razprodaje njihovih del pod pristojnimi pogodbami, kar mu bo toliko lože, ker ima veliko in dobro vredjeno tiskarnico. — Početje je na vsako stran hvale vredno; saj je živa potreba, da se jugoslovanski književnosti milejši pod pazdihó seže. Mi govorimo tu tudi iz slovenskega ozira. S slovenskimi knjigami se še nihče ni obogatil, ker število slovenskih bravcov ni tolikšno, da bi se na svitlo danih knjig po tisuč in tisuč iztisov prodalo, kar edíno splača stroške, ako je pri enem iztisu tudi celó malo dobička. Ako pa ubogi slovenski pisatelj svojih knjig še po 20 odstotkov knjigoteržcu v poverníštvo (komision) spečati ne more (experientia docet), kako će priti „na travo zeleno!“ Nadjamo se, da bo nova narodna knjigarnica kolikor moč podpiratelca narodnega slovstva tudi iz materialnega obzira.

* V Lvovu izhaja časopis „Przyjaciel domowy“ (prijatelj domovine), katerega obsežek so razun družih podučnih in kratkočasnih reči posebno gospodarske ali kmetijske za ljudstvo spisane; vrednik mu je gosp. Hipolit Stupnicki; izhaja po póli v tednu; cena mu je po pošti 5 fl.

* Ravno je prišla česka knjiga na svitlo pod naslovom: „Zaklady zeměznalství čili geognozie“ (Zakladi zemljoznanstva ali geognozie). Izdana je po naredbi ministerstva kmetijstva in gorníštva, da bi se rabila v šolah gorníških. Prestavil jo je iz nemškega g. Krejčí.

* 6. dan t. m. je bil zbor društvá za povestnico jugoslovansko in starine, v katerem se je najpopred prebral dopis visoke banske vlade, v katerem se društvu izroči nabrani znesek za spominek na grobníškem polju. Nabranih je do zdaj 314 for. 42 kr. Potem se je govorilo o statističko-topografiških tablah, ktere je visoka banska vlada izročila društvu, da naj jih izda. Gospod predsednik naznani, da je gosp. Kočiančič obširno odgovoril na vprašanja društvena v slovenskem jeziku. Ti odgovor je bil sprejet z veliko radostjo in odločeno je bilo, da se v 3. knjigi „arkiva“ natisne. Gospod Sabljár je naznanil znamenite izvestja v svojem potovanju na Primorskem, po otocih jadranskega morja in Dalmaciji.

* V Terstu je prišel na svitlo ilirski „Pismovnik“ ali napeljevanje k pismenosti od Ilijaševiča, profesora bogoslovstva v Zagrebu.

* V Zagrebu se tiska delo „Hekuba“ od Vetranića-Čavčića.

* 4. zvezek časopisa českeho muzeum za leto 1852 se je začel te dni izdajati.

* Detovodni česki časopis „Škola“ bo letos izhajal v petpólnih dvomesečnih zvezkih. Velja s pošto vred na celo leto 3 fl.

* V Pragi se bodo izdale vse igre Shakespearové v českej prestavi. Dvanajst njih je že prestavljenih, največ od g. Douchy, Kolára in Malita.

* Prof. Hanuš je že izročil matici česki dodatek k „Mudroslovi“ naroda slovanskega v prislovihi.

Novičar iz slovanskih krajev.

Iz Prage 16. jan. Žitni kamen (Zeolithoid, Bierstein) se imenuje novo iznajdena stvar, iz ktere, kakor so „Novíce“ že omenile, se dela ól (pivo). Nečem tukaj govoriti o novi znajdbi iz ozira narodnega gospodarstva, ker prihodnost naj jasneje dokáže vrednost njeno; le samo kratko omeniti mislim, kdo je iznajdel žitni kamen, in iz česa se naredí. Kakor je znano o kuhi piva, se žito namoči, razprostiri da klije;

Huda taša gôr in dôli hodi,
Od hudôbe se ji glava blodi.
»Kaj vam pravim, vi sosédje, bratje,
In vam drugim, ki ste môji svatje;
Ženitvanja ste vi pričakvali,
Bodete pa zdaj ja — pokopali!«

Böse Schwieger auf und nieder irret,
Haupt und Sinn hat Bosheit ihr verwirret.
»Lasst euch sagen, Brüder, Nachbarsleute
Und ihr andern, die Festzugen heute,
Habt erwartet heut die Hochzeitfeste,
Bleibt zur — Leichenfeier nun als Gäste.

Skušnje z rusovskimi pečmi.

(Priporočilo hišnim gospodarjem in ces. vradnijam).

Do lanskega leta so bile rusovske peči v naših krajih clo malo znane, dokler jih ni predsednik kmetijske družbe gosp. Terpinč po naših časopisih razglasil, in priporočil zidarja Matevža Grosel-na iz Tujine, kateri jih zna posebno dobro delati, podučen od ptujega zidarskega mojstra.

V prid sedanjega in prihodnega človeštva se dajo tukaj na znanje skušnje s takimi pečmi, z opominom, jih namesto navadnih lončenih peči kolikor več toliko bolje staviti za naprej.

Skušnje so dokazale, da

pervič: rusovske peči le s tretjim delom kurjave več grejejo, kot navadne lončene;

drugič: da po zgoreli kurjavi zaperte do družega dne živo prihavico prihranijo in gorke ostanejo;

tretjič: da se nikakor ne kadijo, zato je tudi nobenega smrada v stanico ne puhtijo, naj se z dervami, premogom (Steinkohle) ali z šoto (Torf) kurijo.

četrtič: malo prostora potrebujejo in dati se jim zamore prijetna vnanja podoba.

Neverni Tomaži se znajo resnice tega prepričati v Ljubljani pri gosp. Krišparji, g. Nenigu, dr. Orlu, pri magistratu (na rotovžu) in v še več družih hišah.

Naprava take peči velja okoli 12 fl., ktere prihranjeni dvé tretjini kurjave že prvo zimo obilo povernete. Za 4 krajcarje šote na dan se da stanica, ki ima 28 kubičnih sežnjev notranjega prostora, prav dobro kuriti. To znese na mesec 2 fl. in za celo zimo 12 fl. Ni to velik razloček? Gospodje vradniki računstva, ki za navadne peči po 30 do 40 in še več goldinarjev za kurjavo ene stanice čez zimo dovolijo, nam bojo to nar gotovši poterjati zamogli.

Veliko veliko se dajo zmanjšati po ti kurjavi potrebe vsacega hišnega gospodarstva, pa tudi po pisarnicah cesarskih, in koliko kurjave zna po ti poti ostati za druge potrebe al za nasledne rodove!

Imenovani Grosel zna tudi sosebnou umetno zidati šparovne ognjiša, in porabiti vso njih gorkoto, ki sicer v dimnike spuhti, za kurjavo bližnjih stanic; zna zidati krušne peči, da clo malo kurjave potrebujejo in pa vzdati tudi kotle. On prevzame take dela po čez al na dan. Komur je še kaj naredil, vsak mu je hvaležen.

Naročila prejme v Ljubljani na starem tergu pri branjevcu zraven Honove štacune.

Znamnja dobriga in slabiga gradiva.

(Dalje.)

III. Opeke.

Navadno se za temelj ali podzidje hiše kamnje porabi; veči del zidovja se pa z opekami (cegla) sestavi. Torej je važno, da se dobre opeke pripravijo. Že policijski red zaukaže, kakošne morajo opeke biti. Opeka za zid mora 12 palcov dolga, 6 palcov široka in 3 palce debela biti.

Ko se opeke kupujejo, naj se gleda, da so dobro žgane; naj se v poskušnjo nektore razlomijo, da se vidi, če znotraj ni kaj nežganiga ila ali debeliga peska. Še slabiji je pa, če il pred žganjem ni dobro gnjeten in vdolan bil, torej marsikaj koreninčja ali travnih stebličkov noter ostane, ktere je oginj scer pokončal, u opeki pa majhne cevčike zapustil, ki naredé, da je opeka manj terda, in da zmerzlina va-njo pride.

Opeka, da je dobra, mora biti lepo rudeča in svitla. Lahko u roki deržana, če se s kakim železom vdari, mora jarno zazvoniti. Če se u vodo položi, ne smejo preveliki zračni mehurčki se vzdigniti. Ako se taki pokažejo, je gotovo znamenje, da u notranjim opeke so votli cevčiki, o kterih smo ravno govorili. Robi opečni morajo ojštri, poveršina gladka in brez poklin biti.

Strešna opeka (strešnik, korec) mora prav čisto in gladko poveršino imeti. Če se pri zadej napravljnim nosu derži in lahko s kladvam vdari, mora kot steklen zvon zazvoniti. Posebno pri strešnikih je vse na tem ležeče, da so dobro žgani, ker drugači o požaru lahko popokajo.

Strešnik mora biti 14 palcov dolg, 7 palcov širok, $\frac{1}{2}$ palca debel.

Ako bi nikakor ne bilo mogoče, prav dobrih strešnikov dobiti, se zamorejo clo slabi s tem popboljšati, da se močno razgrejejo in u vroč kafran pomočijo.

Za tlak ali dlažbo se posebne opeke napravijo, ktere so štiri- ali večvoglata. Da so terpežne, morajo nar manj 2 palca debele biti *).

(Konec sledi.)

Visoki namen poljodelstva.

Poslovenil M. Verne.

(Konec.)

Kakor pa je očitno, da človek obleke potrebuje, naj živi v kakoršnim koli delu sveta, ravno tako očividno je, da bi se ti potrebi zadostiti ne moglo, ako bi ne bilo poljodelstva in ž njim zvezane živinoreje. Predivo, konoplje, volna, svila, usnje, kože, kožuhi — pridelki so poljodelstva in živinoreje, ki pa se čisto sirovi ne dajo porabiti, in iznoviga se kaže tu modrost in dobrota Stvarnika, po kateri se nebrojna množica ljudi z obdelovanjem, omikovanjem in prodajanjem taciga blaga živi, ki služi človeku za oblačilo. Al ni ovcoreja in volna za nar višjiga samooblastnika na svetu, kakor za nar

*) Želeti bi bilo, da bi se nagled (Kontrolle) vpeljal, ki bi čul nad izdelovanjem opek. Kajti ne more se tajiti, da dan današnji so opeke in strešniki ne le polovico dražji, kakor so bile pred malo leti, temoč tudi polovico slabjši.

Nagled bi moral čuti:

1. Da se dobra snova (Material) za napravo opek jemlje in porabi;
2. da se iloveca za opeke dobro očisti in obdela, posebno pa
3. da se opeke popolnoma opekajo ali žgejo.
4. Naj bi bili opekarji zavezani, omenjenim potrebam zadostiti, posebno pa primorani, opek ne pred prodati, preden jih posebna komisija za dobre ni spoznala. Naj bi to važno reč kmetijske družbe na dotičnim mestu sprožile!

Pisavec.

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Novice izhajajo v Ljubljani
vsak teden dvakrat, nam-
reč v sredo in saboto.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiweis.**

Veljajo za celo leto po pošti
4 fl., scer 3 fl., za pol leta
2 fl. po pošti, scer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XI.

V sredo 2. februaria 1853.

List 10.

Vesela starica zastran krompirjeve bolezni.

Krompirjeva boleznin je že stara stara boleznin! Reči moramo, da že dolgo nismo nobene novice svojim bravcem s tolikšnim veseljem naznanili, kakor to, da krompirjeva boleznin je že nekdaj bila, pa je spet prešla, dokler se je v letu 1846 spet prikazala, enako kužnim živinskim in človeškim boleznim.

V starih nemških bukvah, ki so prišle na dan leta 1759 (kmalo bo 100 let tega) v Kemnici na Saksonskem pod nadpisom: „Öeconomische Bedenken über allerhand in die Hauswirthschaft einschlagende Sachen von J. E. v. S. (Kmetijske premišljevanja o mnogoverstnih v gospodarstvo spadajočih reči od J. E. žl. S.), se bere na strani 203 tole:

„Tisti, ki so priporočevali krompir saditi, so celó terdili, da se mu ni nikdar slabe letine bati, in da mu celó nobeno vreme ne škodje. Al v letu 1757 je krompir krog in krog v naši okolici tako gnjil, da so ga mogli več sto vagánov zavreči, ker za nobeno rabo ni bil. Boleznin se je na krompirju že od zunaj na černkastih lisah lahko spoznala, od znotraj pa je bil tako spriden, da je grozno smedel. Veči del pravijo kmetovavci, da mu je nar bolj iz začetka dolga silna suša škodovala, po kateri je sledilo mokro in merzlo vreme. Vendar ne smemo tajiti, da smo takošno vreme že večkrat imeli, brez da bi bila ta nesrečna boleznin krompir napadla. Al se je boleznin huji na visocih hribih ali mokrih dolinah, na pešeni in suhi ali na ilovnati in mokri zemlji prikazala, še dosihmal za gotovo ne vémo.“

Kdo ne bo po tem kratkem popisu spoznal, da je bila krompirjeva boleznin skoraj pred 100 leti ravno tista kakor dan današnja! Upati tedaj smemo, kakor je takrat prešla, bo prešla tudi sedaj.

Znamnja dobriga in slabiga gradiva.

(Konec.)

IV. Pesek.

Pesek je potreben za napravo opék in mavte. Nar boljši pesek je iz kremenitiga zernja, ki u roki je ojster ošlatati, in le malo perstenih delov u sebi ima.

Pesek, ki je nečist ali z debelim gruščem zmešan, se skozi omrežje premeče. Pesek pa, kterimu je preveč persti primešane, se z vodo očisti.

V. Apno.

Dobro žgano apno se spozná po lepo beli barvi, in če se presuje, da nekoliko zazvoní, z vodo zmešano pa kmalo zašumi.

Apno, z drobnim peskam zmešano, da mavto ali kreč. Dobre mavte si napraviti, se vzame en del apna in dva dela čistiga drobniga peska; ako je pa apno zlo mastno, se mu mora nekoliko več peska primešati, nasproti temu merico peska vmanjšati. Vode se toliko prilije, da mavta kot vlečljiva tekoča snova od ometačke se loči.

Da je apnena mavta dobra, se spozná po tem, če se z ometačko va-njo vreže, da nobene apnene pruge ne postanejo, — gotovo znamenje, da sta se apno in pesek u eno popolnoma enako mešanico zjedini. Da se to doseže, mora delavec, ki apno gasi in s peskam meša, jako marljivo se obnašati, torej naj se mu tudi nekoliko več plačila obljubi.

Marsikaj bi bilo še povedati o potrebnim gradivu; tode o tem, in o nekterih dotičnih najdbah novejšje dóbe govoriti si prihranimo za drugo pot.

J. Š.

Podučna povest za naše kmetovavce.

(Konec.)

Več let zaporedoma slabi pridelki klaje sonašiga kmeta v vsim premoženju prav na slabo djali, zakaj z mervico klaje je zamogel živino svojo le slabo rediti in si tudi malo gnoja in še tega slabiga pridelati; za tega voljo so se pa tudi njegovi žitni pridelki prav slabo obnašali; v četertim letu svojiga gospodarstva je bil že primoran, denarja na posodo vzeti, da je mogel davke plačati in druge potrebe si oskerbeti. Prepričan, da si sam na nobeno vižo več pomagati ne more, toži svojo nadlogo nekemu v kmetijstvu dobro skušenimu in izučenimu sosedu, in ga prosi za svét.

Mož, ki si je svojo védnost iz branja dobrih bukev in lastnih skušinj pridobil, mu podá prijazno sledeče podučenje:

„Si hočeš dokaj klaje pridelati, moraš v ta namen prav dobro, in če je mogoče, na novo gnojeno njivo odločiti, zakaj na taki njivi je klaja vselej več vredna ko žito, in po klaji se bo vselej žito boljši obnašalo, kakor če bi ga bil pred klajo na novo gnojeno njivo sejal, ker klaja v cvetju košena njive clo nič ne oslabí, marveč jo še rodovitniši stori, če klaja prav gosta stoji in lepo raste.“

„Dalje se detelja nikdar sama sejati ne sme, ampak vselej z več sortami travniga semena namešana, in scer zato ne, ker je znano, da spomladni mraz večkrat deteljo iz zemlje izvleče in ji škodje, kar se pa pri travi ni bati.“

„Vselej se mora deteljníga in travniga semena obilo sejati (20 funtov detelje in 20 funtov trav-